

A fogyasztóvédelem néhány elvi kérdése. Az intézmény érvényesülése Csongrád megyében

A tanulmány — szándékoltan — kettős bontásban tárgyalja a fogyasztóvédelem anyagát. A I. részben a fogyasztóvédelem általános jogi, közgazdasági, gazdaságpolitikai kérdéseit elemzi, míg a II. rész az intézmény funkcionálásának Csongrád megyei tapasztalatairól számol be.

I.

A fogyasztóvédelmi rendszer rendkívül átfogó és ugyanakkor összetett kategória. Közgazdaságilag ismert, hogy a fogyasztás a gazdasági tevékenység egyik határszférája, végső soron minden termelés célja: a fogyasztó pedig a társadalmi termék felhasználója, akinek számára a termelés folyik. A fogyasztóvédelmi rendszer végső célját az intézmény elnevezése önmagában tükrözi. A célt megvalósító eszközök azonban széles skálájúak és heterogének, akár a gazdaságpolitikai, a közgazdasági vagy éppen a jogi eszköztárra gondolunk — és ugyanakkor állandóan bővülő tendenciát mutatnak. Elég utalnunk pl. a közgazdasági — illetőleg gazdaságpolitikai profilú fogyasztóvédelmi témákkal összefüggésben a gazdasági-érdekeltségi rendszer, az árpolitika, a kereskedelempolitika, a piacpolitika, a marketing tevékenység, a piacszervezés kérdéseire, egészen a fogyasztólélektani (consumer psychology) vizsgálatokig, amely hazai szakirodalmunkban főleg mint vevő-lélektan ismert. De gyűjtőfogalom a fogyasztóvédelem a jogi megközelítés szempontjából is: a rendszer hatékonysága szempontjából egyformán jelentősek a vagyoni jogi, igazgatási-szervezeti, eljárásjogi és a közvetlen szankciós (büntetőjogi, szabálysértési, gazdasági bírságbeli) intézmények és megoldások egyaránt.

A fogyasztóvédelem igazgatási (közjogi, közigazgatási) vonatkozásai szempontjából általánosan ismert és elismert, hogy — a mainál persze szűkebb értelemben vett fogyasztóvédelem, vagy talán pontosabban „lakosságvédelem”, „közösségvédelem” — történetiségében elsődlegesen éppen igazgatási-jogi, szervezési eszközökkel és módszerekkel valósult meg, mégpedig a legkülönbözőbb területekről véve a példákat: egészségügyi, élelmiszervédelmi, piacvédelmi, illetőleg rendészeti stb. előírásokkal. A termelési és elosztási viszonyok fejlődése, a műszaki-technikai színvonal modern viszonyok közepette szinte rendkívüli üteme, mindezekkel összefüggésben a társadalmi igények és elvárások óriási arányú megnövekedése természetessé teszi, hogy napjainkban a fogyasztói védelem igazgatási összefüggéseinek a tematikája is rendkívül kiszélesedett. „A fogyasztóvédelem joga egyesíti a fogyasztóvédelem minden szabályát. Ide tartozik például a minőségvédelem, amely önmagában is egyesít államigazgatási jogi, polgári jogi és munkajogi elemeket, a fogyasztói érdekképviseletek létrehozása, az általános szerződési feltételek különjoga, a csalárd módon való reklámozás és szerződéskötés (árúk küldése megrendelés nélkül, részletátadás súlyos feltételekkel) stb.” (Eörsi Gyula: Kötelmi jog. Általános rész. Egyetemi jegyzet. Tankönyvkiadó Budapest, 1979.)

Világviszonylatban jelentkező tendencia tehát e területen is az idevágó kérdések komplex jogi szabályozása, úgy, hogy az egyes jogágak a maguk sajátos módszereivel és szankciós rendszerével vesznek külön-külön is a hatékony rendezésben, de a viszonylagos — és nem egyszer alig érzékelhető — elkülönültség mellett a maguk együttműködésében teremtik meg a fogyasztóvédelmi rendszer optimális hatékonyságát. Számos ide sorolható jogintézményen keresztül igazolható a most említett megállapítás helytállósága. Aligha vitatható például, hogy a fogyasztóvédelem szempontjából annyira súlyozott fontosságú „szabványrendszernek” erőteljesen vannak igazgatási oldalai, de különösen a magyar jogi szabályozásban erőteljesen jelentkeznek a polgári jogi hatásai (Ptk. 308. §). Hivatkozhatunk továbbá a minőségellenőrzés témakörére, amelynek vállalati belső gazdasági aspektusa mellett az állami és társadalmi szervek által történő ellenőrzése során, ismét más oldalról pedig a konkrét fogyasztó (vásárló, megrendelő stb.) részéről történő ellenőrzés során más-más jogági módszerek és eszközök domborodnak ki. *Ma már korszerűtlen az a felfogás, amely a fogyasztóvédelmet lényegében a minőségvédelemmel azonosítja.*

A fogyasztóvédelmi rendszer a minőségvédelmi rendszernél tehát nyilvánvalóan lényegesen szélesebb körű kategória. *Az utóbbi az előbbinek szerves része, egyik legfontosabb ágazata; ezért optimális hatékonysággal akkor funkcionál, ha az adott társadalmi, gazdasági viszonyoknak megfelelően szervezett fogyasztóvédelmi rendszerbe ágyazódik; mindez természetesen feltételez egy megfelelően kiépített, sokoldalú és átfogó fogyasztóvédelmi rendszert.*

A minőségvédelmi rendszerrel összefüggő jogi kérdésekkel a jogirodalom és joggyakorlat viszonylag kiterjedten foglalkozik, illetőleg találkozik, bár tény, hogy a vizsgálatok középpontjában általában és elsődlegesen a klasszikus polgári jogi eszközök és módszerek hatékonyságának értékelése áll. Kevésbé mondható el a sokoldalú kutatás a minőségvédelmi rendszer további jogi eszközeire, különösen azoknak a gazdaságpolitikával szintetizált összefüggéseinek a bemutatására. Kétségtelen a fejlődésnek az az igénye, hogy a szűkebb értelemben vett „minőségvédelmi” szemlélet tágabb értelmű fogyasztóvédelem kereteibe illeszkedjen be.

A hazai jogi szabályozás fogyasztó- illetve minőségvédelmi profilú legfontosabb forrásai, területe, ill. rendelkezései: a) Polgári Törvénykönyv, — az általános szerződési feltételek megtámadhatósága; kettős érvényesítés; b) Gazdasági erőfőlényvel való „visszaélés” problematikája; c) Belkereskedelmi törvény — 1978. évi I. sz. törvény IV. fejezete, mely a fogyasztói érdekvédelem címet viseli; d) Büntető Törvénykönyv — 1978. évi IV. törvény (294—295. szakasz, 137., 296. szakaszok); e) Szabálysértési jogszabályok — SzTV, továbbá 19/1979. (V. 15.) Mt. sz. rend. stb.; f) Szankciós rendszert illetően a gazdasági bírságról szóló jogszabályok; g) A fogyasztói védelem igazgatásjogi kérdései, különösen a Minisztertanács 1110/1989. (VIII. 5.) MT határozata a kereskedelemről szóló törvény elveiről (V. Fogyasztóvédelem c. része); h) Itt kell továbbá említést tennünk a tisztességtelen gazdasági tevékenység tilalmáról szóló 1984. évi IV. tv.-ről, valamint az Országgyűlés által tárgyalni szándékolt versenyjogi tervezetről.

A minőségvédelmet általában szolgáló jogintézmények, illetőleg egyéb jogi eszközök: a) A termékek minőségi követelményének meghatározása; b) A minőség tanúsítása; c) A minőségi meghatározók megtartásának ellenőrzése hatósági, illetőleg nem hatósági úton és módszerekkel történő vizsgálata, a minőségvédelmi rendszer hatékonyságát közvetett módon befolyásoló eszközöknek, mint pl. termékek megkülönböztető minősítésének rendszere, mintatermek, kiváló áruk fóruma stb.

Intézmények, amelyeknek a minőségvédelmi rendszer korszerűsítése szempontjából gazdaságpolitikailag fejlesztendőek: a) Szabványok, beleértve a szabványoknak az igényérvényesítési határidők alakulásában betöltött szerepét (kötelező alkalmassági idő); b) Védjegyek. Védjegy és minőség összefüggései. (A védjegy mindenekelőtt elkülöníti a megjelöléssel el nem látott árukat a többi azonos vagy hasonló árutól, de e hagyományos funkciója mellett

mindinkább biztosítja a vevőket arról, hogy a védjegyes termék meghatározott tulajdonságokkal és sajátosságokkal rendelkezik, mégpedig olyanokkal, amelyeket a vevők elvárnak.)
c) Vevőszolgálati szerződés.

A fogyasztóvédelem általában; szabályozása a nyugat-európai jogrendszerekben. A fogyasztók védelméről és tájékoztatásáról az EGK Miniszterek Tanácsa elnevezésű szervének 1975-ös irányelve rögzíti az egészségvédelemhez és biztonsághoz, a gazdasági érdekvédelemhez, a fogyasztó kártérítéséhez, a tájékoztatáshoz, felvilágosításhoz és képviselőhöz való jogot. Az 1981-es program pedig az árat és a minőséget emeli ki. A fent említett fogyasztói alapjogok érvényesülése érdekében hozott intézkedések közül kiemelkedik a EGK közösség Tanácsának „a hibás termékért való felelősségről” szóló 1985. VII. 25-én hozott irányelve, mely mind a 12 tagállamban kötelező érvényű.

Fogyasztóvédelem — termékfelelősség

A fogyasztóvédelem szempontjából vitathatatlanul az egyik legkiemeltebb terület a külföldi jogokban az ún. termékfelelősség intézménye, melynek a nyugati jogrendszerekben számos tétele található, a jogirodalomban pedig az egyik legfrekvenciáltabb terület. Nem mondható el ez a hazai helyzetről. A jogirodalom ugyan egyre fokozottabban fordul a hibás teljesítés eme speciális esetköre felé, a jogalkotás azonban az átfogó szabályozással még késlekedik és inkább a bírói gyakorlatban fogalmazódnak meg egyes tételek, illetve követendő megoldások. A termékfelelősség témakörének részletes tárgyalása természetesen túlmegy a jelenlegi tanulmány terjedelemeit; mégis a fogyasztóvédelem szempontjából kiemelten kezelendő intézmény jövőbeni rendezését illetően néhány elgondolást illetve tételt megemlítünk, mint jövőbeli javaslatokat, illetve rendezendő kérdéseket: kimentést tűrő objektív (tehát fokozott, de nem feltétlen) felelősség; a kártérítés egyszerűségének korlátozott volta; az előállító, illetőleg forgalomba hozó felelőssége, vagy láncolatos helytállásának problematikája; felelősség áthárítása belső viszonyban; a termékért való felelősség biztosíthatósága; a termékfelelősség hatálya; a termékek körének megjelölése stb.

Fórum-rendszer

a) A jelenleg kiépült szervezeti rend reformjának szükségességét illetően különböző javaslatok kidolgozása látszik indokoltnak (a népi ellenőrzés megszűnése több vonatkozásában módosított helyzetet teremt). Szükségesnek látszik viszont a társadalmi ellenőrzés elemeinek (tanácsi, szakszervezeti ellenőrök), az állami vonalon a kereskedelmi és piacfelügyelőségek 1988-ban korszerűsített szervezete hatékonyságának a vizsgálata.

Külön kell szólnunk a 3 éve funkcionáló, társadalmi profilú, ágazatoktól független szervről, a minisztertanácsi határozatban körvonalazott, Fogyasztók Országos Tanácsáról (illetve területi hálózatáról). A Fogyasztók Országos Tanácsa jogi személy, mely — a minisztertanács egyetértésével — a következő feladatokat látja el: figyelemmel kíséri és értékeli a fogyasztók jogainak érvényesülését; ajánlásaival segíti az államigazgatási szervek és a gazdálkodó szervezetek fogyasztókat is érintő tevékenységét; véleményezi a fogyasztók széles körét érintő jogszabályokat; a fogyasztókat megillető jogok megsértése esetén az érdekelt szerveknél vizsgálatot, intézkedést kezdeményez, különösen ha ezt az illetékes szervek elmulasztották; segíti a fogyasztók tájékoztatását az áruk és szolgáltatások minőségéről, választékáról és a fogyasztókat megillető jogokról; a fogyasztók jogainak sérelme esetében kezdeményezheti a felelősségre vonást, illetve a törvényes szankciók alkalmazását; együttműködik a fogyasztási cikkek, a fogyasztói és egyéb szolgáltatások minőségét vizsgáló intézkedésekkel, valamint a Kiváló Áruk Fórumának titkárságával, javaslataival segíti munkájukat; vásárlói panasszal kapcsolatban tájékoztatást ad, közérdekű panasz ese-

tében — megbízás alapján — ellátja a vásárló képviselőt a gazdálkodó szervezetek, az államigazgatási szervek és a bíróságok előtt; figyelemmel kíséri az általános szerződési feltételek jogszerűségét és a fogyasztók érdekeit sértő kikötéseket a bíróság előtt megtámadhatja stb.

b) Itt említhető meg, de külön tárgyalandó a minőségellenőrző intézetek, különösen a KERMI jogállásának pontosítása.

c) A jövőben vizsgálandó kérdés továbbá, hogy az állampolgári jogok országgyűlési biztosa (Alkotmány 32/B.), illetve hasonló intézmény rendszeresítése mennyiben lehetséges a fogyasztói érdekvédelem hatékonyságának fokozása szempontjából. (Összevetés a ombudsmannak a külföldi jogokban ismert idevágó hatáskörével.)

II.

Mint a bevezetőben már említettük, a tanulmány második része a fogyasztóvédelem elveinek, megoldásainak, a gazdasági háttérnek a Csongrád megyei vonatkozásaival, a tételek érvényesülésével, a védelemben résztvevő állami és társadalmi szervek tevékenységével, általában tehát azokkal a kérdésekkel foglalkozik, melyek az optimális hatályosulást törekcsenek — ha még messze nem is kielégítő eredménnyel, de említésre méltó igényességgel megvalósítani. A téma fontossága vezette mindenképp előt a Csongrád Megyei Tanácsot abban, hogy a témakörrel súlyozottan foglalkozzon, méghozzá úgy, hogy alább tárgyalandó módon más megyei, állami és társadalmi szerveket a munkájához igénybe vegyen.

A JATE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszéke az említett felismerések figyelembevételével évek óta egyik fő kutatási területként foglalkozik a fogyasztóvédelem (ezen belül különösen a minőségvédelem) problematikájával. E munkálatok eredményeként készült el az az összefoglaló anyag, amely a Csongrád Megyei Tanács, valamint az egyéb állami és társadalmi szervek idevágó tevékenységéről ad értékelő tájékoztatót. A tanulmány vonatkozó része több dimenziójú. Területileg Csongrád megyére korlátozódik, időben az 1980—1988 közötti időszakot fogja át, témáját tekintve pedig a tanács, a kereskedelmi felügyelőség, a szakszervezet, illetve a fogyasztók területi tanácsai által végzett tevékenységet helyezi górcső alá a hozzáférhető adatok alapján. Világos ugyaní, hogy a kifejezetten vagy közvetetten fogyasztói érdekvédelmi feladatokat ellátó szervezetek figyelemmel kísérésével egy plasztikus kép kialakításának reményében jobban nyomon követhető a speciális, az érdekvédelemben jellegéből adódóan mindennél inkább szervezeti súlyt és eszköztárat is követelő érdekvédelem. (A teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy a népi ellenőrzés idevágó tevékenységével nem foglalkozunk, mivel e szerv feladatait — megszűnésük folytán — más szervek fogják a jövőben ellátni.)

A fogyasztóvédelem helyzete a megyében 1980—1988 között

A Csongrád Megyei Tanács két ízben tárgyalt jelentést, illetve beszámolót a fogyasztói érdekvédelem alakulásáról a kereskedelem és a szolgáltatás területén.

Az első az 1980—83 közötti időszakot, a másik az 1984—1987 közötti időszakot tekintti át; vagyis a problémakör rendszeres, átfogó figyelemmel kíséréséről van szó.

Az első jelentés leszögezi: a fogyasztói érdekek érvényesítését szolgáló jogi szabályozás nem mindenben követte maradéktalanul a szükséges változásokat. A kereskedelemben az érdekvédelem jogi szabályozottsága megfelelő, a szakszervezeti keretek rendezettek, a szankcionálási lehetőségek széleskörűek. A lakossági, fogyasztási szolgáltatások jogi szabályozása hiányos, a szervezeti keretek, a szankcionálási lehetőségek csak részben adóttak. Emiatt a fogyasztói érdekek maradéktalanul nem érvényesíthetők.

A második jelentés szerint kezdeményezték több, a fogyasztói érdekvédelmet érintő jogi szabályozást: pl. minőségvédelem, várakozási idő, nyitva tartás stb. Többször észrevételezték a központi szerveknél — kellő eredmény nélkül — az anyag és az alkatrészellátás helyzetének javítását. A szolgáltatást igénybe vevők jogi védelme teljesebb körű lett, pl.: a jótállás kiterjed a lakásépítésre, szankcionálják a nem megfelelő panaszügyintézkést.

Az 1988-as beszámolóban a következők találhatók: a kínálati viszonyok még ma sem igazodnak kellő rugalmassággal a lakossági kereslethez, a piacépítő munka eredménye még alig érzékelhető. (Noha megjelentek az új vállalatirányítási, vállalkozási formák, érzékelhető a magánkisipar és magánkereskedelem térhódítása.) A gazdálkodóknak, a vállalkozóknak még ma is lehetőségük van — bár fokozatosan csökkenve — a kínálati viszonyok egyoldalú alakítására. Az erre való tanácsi ráhatás eszköztára szűkült.

A bővülő jogi, fogyasztói érdekvédelmet is szolgáló tanácsi hatósági eszközrendszer önmagában valódi, a kereslet által vezérelt, a fogyasztó dominanciáján alapuló, az ő igényeinek kielégítését célzó piac hiányában, tehát hiánygazdálkodásban, a kínálati oldalon lévő igazi versenye nélküli helyzetben szükséges, de nem elégséges feltétele a fogyasztói érdekvédelem kiteljesedésének.

Kritikus pont a megyében (de országosan is) az árak, áremelések, árellenőrzés kérdésköre.

Az első időszakban a kereskedelemben évente mintegy 5500 ellenőrzést végeztek, amelyből az árellenőrzés 65—68%-ot képviselt. A második időszakban az árhatóságok az 1984. évi háromezer ellenőrzéssel szemben 1987-ben már több mint négyezer vizsgálatot tartottak. Az ellenőrzéseket követő intézkedések aránya csökkenő: 1984-ben 27%, 1987-ben 11,5% volt.

Az aránycsökkenés részben a szankcionálási lehetőségek módosulása, részben a gazdálkodók ármunkájának javulása miatt következett be.

Nőtt ugyanakkor a szigorúbb szankciók aránya. A gazdálkodók, vállalkozók minden lehetőséget igyekeznek kihasználni az árak emelésére, költségeik növekedését automatikusan érvényesíteni kívánják és tudják áraikban, ráadásul a keresleti-kínálati viszonyok által nem indokolt mértékben.

Mivel azonban ma a termékek, szolgáltatások 80%-a szabadáras, az indokolatlan áremelkedéseket a jelenlegi ellenőrzéscentrikus fogyasztóvédelmi metodikával nem lehet megakadályozni. Ez a megállapítás már csak azért is igaz, mert a szabad ár térnyerése, az árképzési hatáskör kiszélesítése, az árképzési követelmények módosítása nehezebbé teszi az árellenőrzés megfelelő nivón tartását, olyan szakmai felkészültséget követel, amelyet társadalmi ellenőroktől az esetek nagyrésztében nem lehet elvárni.

Az árkérdés egyébként a mostani időszakban kifejezetten kulcskérdés, hiszen ez az a terület, ahol a fogyasztó jelenleg szinte teljesen kiszolgáltatott.

Fontos, túlzás nélkül alapvető területei a fogyasztói érdekvédelemnek az ár és minőség összhangjának biztosítása, a minőségvédelem.

A vizsgálatok során megállapítást nyert, hogy a fogyasztási cikkek kereskedelmében a nagykereskedelmi vállalatok közös minőségátvételi szerveinek működése megfelelő. A kiskereskedelemben a minőségi átvétel csak érzékszervi úton történik, s ezt egészíti ki a minőségellenőrző szervek munkája.

Gyakori hibának találták a fogyasztóhatósági, eltarthatósági minőségmegőrzési határidők, a minőségellenőrzés ideje feltüntetésének hiányát.

A leggyakoribb hiba a szabvány előírásától való eltérésben jelentkezett.

Az iparcikk-kereskedelemben nagy gyakorisággal fordult elő az alacsonyabb minőségi osztályba sorolt áru I. osztályúként való értékesítése.

A fogyasztói szolgáltatások körében az ellenőrzések, de emellett a közérdekű bejelentések és panaszok jelentős része is a jótállási kötelezettségeket, szavatossági jogokat és a vállalási határidőket érinti.

Érdekes következtetésre nyílik lehetőség, ha figyelembe vesszük, hogy az 1988-as megyei tanácsi jelentés a korábbinál kisebb súlyt fektet a minőségvédelmi problémák taglalására. Valószínűleg nem javult ezen a téren annyit a helyzet, hogy akárcsak kismértékben is landjon ez irányú figyelmünk.

Örvendetes viszont, hogy pl. az 1988-as felmérés szerint a szolgáltatásokra vonatkozó fogyasztói érdekvédelmi anyag jobban elkülönül a kereskedelmitől, hiszen az előbbiben még az utóbbinál is több a tennivaló, az objektíve meglévő megkülönböztető jegyekre, a problematikának a szolgáltatások területén történő későbbi megjelenésére, viszont annál égetőbb jellegre tekintettel.

A fogyasztói érdekvédelmi helyzet javulását, a problémák, konfliktusok feletti elsiklás helyett azok felszínre kerülését jobban szolgálná, ha a fogyasztók a helyszínen maguk is fellépnének érdekeik védelmében személyesen és vállalnák az aktív közreműködést a hiányosságok visszaszorításában.

Ehhez természetesen olyan közszellemre, hangulati és döntően tudati viszonyokra van szükség, amelyek között kivételezhető egy ilyen következtetés, magatartás. Ennek pedig feltétele a fogyasztói jogaik megismertetése, az információk eljuttatása az azt felhasználni tudókhoz, a megfelelő tájékoztatás és propaganda. Ebben a kérdésben bizonyos javulás állapítható meg.

A megyei kereskedelmi felügyelőség tevékenysége, ellenőrzései

A fogyasztói érdekvédelmi szervezetrendszer központi szerepet játszó szervezete a megyei kereskedelmi felügyelőség, amely a 61/1988. (VII. 22.) MT sz. rendelet következtében 1988. augusztus 1-től kereskedelmi és piacfelügyelőség néven működik tovább. Ez lényeges változásokat jelent, amelyekre még visszatérünk, egyelőre az eddigi tevékenységüket veszszük szemügyre. Pozíciójukból, munkájukból adódóan a legtöbb és legrészletesebb adattal rendelkezők, gyakorlatilag a többi állami, társadalmi szervezet kikerülhetetlenül velük kell, hogy együttműködjön, hiszen a legérdemibb, leghatékonyabb, leghatásosabb és legnagyobb mennyiségű munkát — a többi szervezethez viszonyítva — a jogszabályok által meghatározott jogállásuknak, feladat- és hatáskörüknek megfelelően ők végzik a fogyasztói érdekvédelem területén.

A leggyakoribb, közvetlenül fogyasztói érdeket sértő szabálysértési tényállások a következők: árdrágítás, jogosulatlan kereskedés, minőség hamis tanúsítása, hamis termékjelzés, rossz minőségű termék forgalomba hozatala, vásárlók megkárosítása, áru jogtalan visszatartása, vesztegetés, minőségrontás (élelmiszereknél), szabványügyi szabálysértés, vásárlók minőségi kifogásainak szabálytalan intézése, vásárlók könyvének szabálytalan kezelése.

A közvetetten fogyasztói érdeket sértő leggyakoribb tényállások a következők: kötelezően előírt nyilvántartások vezetésének elmulasztása, bizonylati fegyelem megsértése, árak ellenőrzésének akadályozása (árnyilvántartás, árfeltüntetés, árvetési kötelezettség elmulasztása).

Ezen tényállások közvetettségük ellenére is komolyan és jelentősen sérthetik a fogyasztói érdekeket, hiszen megnehezítik az információhoz jutást, a mélyreható és konstruktív ellenőrzést.

A felügyelőség szemszögéből nézve logikusan levezethetők nehézségeik is, hiszen például látszólag védhető álláspontjuk szerint csökkenteni mozgásterületeket az, hogy nincsenek árhatósági jogosítványaik, csupán ellenőrzési lehetőségük. Csak helyeselhető viszont az újabb intézkedés, amely őket a megyei tanács vb fogyasztói érdekvédelmi és piacfelügyeleti ellenőrzési feladatokat ellátó szakigazgatási szerveként definiáló 61/1988. (VII. 22.) MT sz. rendelet 2. § (3) bekezdése szerint árszabályozás körébe tartozó kérdésnél vizsgálódhatnak,

vagy az illetékes árhatóságot értesítik. Így nincs más választásuk, mint az eddigi gyakorlat további folytatása, vagyis szoros munkakapcsolat kialakítása a megyei és helyi árhatóságokkal a hatékonyabb árellenőrzés céljából, az átfedések és párhuzamos ellenőrzések elkerülése végett.

A szakszervezetek megyei tanácsának a témát érintően végzett munkája

A fogyasztói érdekvédelemben az eddig említett állami szervek szorosan együttműködnek, munkakapcsolatot tartanak fenn, koordinált programokat hajtanak végre társadalmi szervezetekkel, így a szakszervezetek megyei tanácsával (SZMT) is.

A már említett 1984-es megyei tanácsi jelentés a fogyasztói érdekvédelemről megállapítja, hogy a társadalmi szervezetek segítő közreműködése a fogyasztói érdekvédelem érvényesítésében nélkülözhetetlen.

Ebben a tevékenységben a kereskedelem területén az SZMT is részt vesz 400 társadalmi ellenőr foglalkoztatásával. Ezért érdemes közelebbről megvizsgálni a szakszervezeti törekvéseket, ténykedéseket.

A szakszervezet, mint a lakóhelyi érdekvédelem egyik formáját, több évtizede hagyományos tevékenységébe illeszthetőnek tekinti a fogyasztói érdekvédelmet, ezért szervezte meg a társadalmi kereskedelmi ellenőrzést.

Céljuk az volt, hogy megvalósítsák a lakosság ellátását meghatározó kereskedelmi és vendéglátó hálózat komplex és folyamatos ellenőrzését, az ellenőrzések során a kereskedelmi dolgozók munkájának fogyasztói oldalról történő véleményezését, segítségét, a munkájukat gátló hibák, hiányosságok feltárását.

Az SZMT szempontjából ennek az a jelentősége, hogy önálló, közvetlen információkat biztosít, amelyet továbbíthatnak a SZOT-hoz, s így már fontos szerepet játszik ez a tevékenység a politikai érdekvédelemben betöltött pozíció alátámasztásához, erősítéséhez. Tehát az SZMT egyfajta jelző szerephez jut.

A szakszervezeti társadalmi ellenőrök a tanácsi társadalmi aktívakkal közösen végzik vizsgálataikat a 7/1973. (VI. 23.) BkM. sz. rendelet és azt a módosító 3/1987. (IV. 23.) BkM sz. rendeletben foglalt feladatok és jogok alapján.

A gyakorlatban döntően próbavásárlásokkal, mérőeszközök hitelességével, beállításának pontosságával, a bolt külső és belső rendjével, tisztaságával, a személyi higiénéjével, a kiszolgálás rendjével, a nyilvántartási idővel, az áruellátással (társadalmi-politikai jelentőségénél fogva döntő mértékben a hiánycikkkel), a szállítási fegyelemmel, az árukészlet tárolásával, raktározásával, az árumegállapítással, áralkalmazással, az áruk szavatosságának vizsgálatával, a társadalmi tulajdon védelmével foglalkoznak.

A társadalmi ellenőrök megállapításait összegezve a tapasztalatokat nemcsak a saját hierarchiájukban továbbítják, hanem a tanácsi szervezeteket is tájékoztatják, remélve, hogy az információs csatorna kétirányú, tehát a szakszervezet is kap adatokat a tanácsi, felügyelő-ségi vizsgálatokról.

Az SZMT ezen vizsgálat eredményeképpen értékes információs jelentéseket küldhetett a SZOT-nak, amely azokat felhasználhatta tárgyalásos érdekegyeztető stratégiájában.

A fogyasztók megyei tanácsa, a fogyasztók helyi tanácsai által végzett tevékenység

A Hazafias Népfőnt Csongrád Megyei Elnöksége 1982-ben létrehozta a Fogyasztók Megyei Tanácsát, abból kiindulva, hogy a fogyasztók érdekvédelme széles körű társadalmi ellenőrzéssel párosuló állami feladat, s a Hazafias Népfőnt, mint a lakosság széles rétegeit tömörítő tömegmozgalom, szükségesnek tartotta, hogy más társadalmi szervezetekkel együtt

tesen részt vegyen a fogyasztói érdekek érvényesítését szolgáló társadalmi kontroll megvalósításában.

A megyében 9 fogyasztók helyi tanácsa működik: Szegeden, Szentesen, Hódmezővásárhelyen, Makón, Csongrádon, Kisteleken, Mindszenten, Mórahalmon, Üllésen.

Összefoglalás

A bemutatott szervezetek számából és tevékenységéből levonható az a következtetés, mind állami, mind társadalmi vonalon elegendő számú szervezet áll rendelkezésre a fogyasztói érdekvédelmi tevékenység gyakorlásához, amely tény csak üdvözölhető, hiszen az annyira heterogén kiindulópontú — az egész lakosságról van szó — fogyasztói érdekek csak szervezetekben manifesztálódhat kellő súllyal a más érdekeket artikuláló szervezetekkel szemben.

Am ezek a szervezetek egyrészt objektív külső okoknál fogva sem jutnak elég mozgástérhez; gondoljunk csak például a kereskedelmi felügyelőség szélmalomharc-szerűvé váló munkateher-többletére, amelyet — mint már említettük — semmi sem kompenzál, s amely azt a látszatot kelti a szemlélőben, hogy a felsőbb érdekérvényesítés régióiban a nagyvállalatok, vállalkozók klasszikus (és egyben idejétmúlt) korlátlan versenyt és teljesen szabad piaci viszonyokat favorizáló felfogása parttalanul érvényesül a modernebb, a versenytársakat és a nem versenytársakat (fogyasztókat), a közérdekeket is figyelembe vevő, piaci magatartást szabályozó felfogással szemben.

Másrészt — különösen a társadalmi szervezeteknél igaz ez — belső okok is közrejátszanak a fogyasztói érdekvédelmi tevékenység tartalmi fogyatékságaiban, ideértve az e munkában résztvevők belső készítetésének hiányát is.

Természetesen az ma már világos, hogy egy egészséges piacgazdaság kiépítésének közepette tanácsi határozatokkal kívülről nem lehet elérni, hogy a gazdálkodó szervezetek belső érdekeltségi viszonyaiban például a gazdasági vezetőt a fogyasztói érdekvédelmet segítő intézkedései révén ítélje meg, ismerje el a vállalata anyagilag-erkölcsileg. (Ezt kísérelte meg az 1984-es megyei tanácsi jelentés határozati javaslata.)

A megoldás az lehet, ha a fogyasztó formális, fejlett gazdasági háttér nélküli, csupán deklarációkkal történő középpontba állítása helyett a hiánygazdálkodástól mentes gazdaság és modern jogszabályok tartalmilag állítják a fogyasztót központi helyére.

Ebből következően üdvözölni és erősíteni kell azt a törekvést, hogy a megyében is erősödjön a lakosság bizalma a tanácsi szervek fogyasztói érdekvédelmi tevékenysége iránt, hiszen itt valóban döntően állami feladatról van szó. Remélhető azonban ez nem a fokozódó fogyasztói kiszolgáltatottság érzésének hatalmi támaszt kereső reakciója lesz az elkövetkezőekben, hanem önálló, vagyonerdekelt, s így a vevő kiszolgálásában érdekelt gazdálkodó szervezetek létéből fakadó természetes munkamegosztás eredménye. E munkamegosztásban a társadalmi kontroll képviselő szervezetek is megtalálják a helyüket. Olyan szervezetekre van tehát szükség, amelyek a fogyasztói érdekvédelem tárgykörében óhatatlanul adódó konfliktusokat megfelelő súllyal és szakértelemmel a fogyasztó javára fel tudják oldani, illetve preventív tevékenységre is képesek megfelelően koordinált módon.

BÉLA KEMENES

PRINZIPIELLE FRAGEN DES VERBRAUCHERSCHUTZES
GELTUNG DER INSTITUTION IM KOMITAT CSONGRAD

(Zusammenfassung)

In der Studie wird — wie es auch aus dem Titel hervorgeht — das Problem in zwei Teilen behandelt. Im Teil I. werden die allgemeinen juristischen, volkswirtschaftlichen und wirtschaftspolitischen Fragen des Verbraucherschutzes analysiert, im Teil II. aber wird über die Erfahrungen berichtet, wie diese Institution im Komitat Csongrad funktioniert.

Im Teil I. werden die juristischen Mittel, Rechtsquellen des Verbraucher — bzw. Qualitätsschutzes aufgezählt: z. B. Zivilgesetzbuch, Gesetz über den Innenhandel, Richtlinien des Gesetzes über den Handel, sowie die Institutionen, die angesichts der Modernisierung des Schutzsystems der Qualität wirtschaftspolitisch von Bedeutung sind. Es wird auch über die allgemeine Regelung des Verbraucherschutzes in den westeuropäischen Rechtssystemen und etwas eingehender auch über die sog. Verantwortungsinstitution des Produktes gesprochen. Zum Schluss werden im Teil I. einige aktuelle Fragen des Forum-Systems analysiert, wie z. B. die heimischen Funktionsmöglichkeiten des Ombudsmannes.

Der Teil II. enthält einen Überblick über die Lage im Komitat Csongrad, die Tätigkeit des Komitatsrates, als die des staatlichen Organes in dem Zeitraum zwischen 1980—1988 eingehend behandelt. Anschliessend wird eine Auswertung über die Tätigkeit der Handelsverwaltung, über die einschlägige Arbeit der Gewerkschaften gegeben und in der Zusammenfassung wird der Gedanke betont, dass sich die optimale Wirksamkeit der juristischen Regelung nur unter entsprechenden wirtschaftlichen Bedingungen, bzw. bei entsprechendem Hintergrund realisieren lässt.